

UN PROIECT „STATAL” ÎN EUROPA ANILOR 1919-1920: BANATUL INDEPENDENT

Daniel LAZĂR¹

Cuvinte cheie: Conferința de Pace, Banat, Otto Roth, Constantin de Kayser, Károlyi Mihály, memoriu, Geneva, Societatea Națiunilor

Keywords: Peace Conference, Banat, Otto Roth, Constantin de Kayser, Károlyi Mihály, memorandum, Geneva, League of Nations

În contextul european al anilor 1919-1920, soluțiile propuse sau colportate pentru clarificarea statutului unor regiuni contestate de foștii beligeranți au devenit parte a unui registru impresionant de probleme. De la cele extrem de serioase până la cele aproape stupide, acestea au figurat, într-o formă sau alta, pe agenda lucrărilor Conferinței de Pace, în subsidiar a Comisiei Teritoriale.

Regiunea Banatului a fost parte a acestui „dosar”, marcat în totalitate de polemici acerbe și patimi naționaliste. Validarea din partea Conferinței de Pace s-a concretizat prin decizia împărțirii provinciei între România și Serbia¹ (parțial, Ungaria²), avându-se în vedere atât criteriile cumulative (etnice, geografice, economice, strategice), precum și alte variante care au fost vehiculate în epocă și care și-au găsit importanța cuvenită.

Ne vom referi, în cele ce urmează, la un proiect politic interesant și foarte puțin cunoscut și care a fost înaintat spre analiză de mai multe ori – sub forma unui Memoriu – atât factorilor decizionali de la Paris, pe parcursul anului 1919, cât și Societății Națiunilor, în primăvara anului 1920; este vorba despre proiectul lui Constantin de Kayser, avocat bănățean de etnie germană (șvabă), intitulat Republica Banatia.

¹ Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, IAȘI.

¹ Deși la 1 decembrie 1918 a fost proclamat Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, denumirea de Serbia a continuat să fie utilizată în presa și documentele vremii. Mai mult, Banatul a fost revendicat încă din 1916 de Serbia, subiect de drept internațional la acea vreme (*subl. D. L.*).

² Este vorba despre „triunghiul” format de cursul de vărsare al Mureșului în Tisa (între Mako și Szeged), Tisa (între Szeged și Djala) și linia imaginară Djala-Beba Veche. Această minusculă parte a Banatului istoric a revenit Ungariei datorită cvasi-majorității populației de etnie maghiară de aici (*subl. D. L.*).

Deși de o importanță derizorie în economia lucrărilor Conferinței de Pace, axate pe soluționarea principalului diferend asupra Banatului – cel dintre România și Serbia – ideea înființării unei așa numite Republica Banatia, independentă, neutră și multietnică a stârnit o serie de discuții atât în mediile diplomatice, precum și în presa europeană a vremii.

Precizăm că Republica Banatia nu trebuie asociată celui alt stat creat *sui generis* – Banater Republik³, proclamat unilateral la 31 octombrie 1918 de un alt fruntaș politic șvab – social-democratul Otto Roth – cu sprijinul nemijlocit al guvernului maghiar Károlyi Mihály. Pseudo-statul și-a încetat, de altfel, existența efemeră două săptămâni mai târziu, fiind lichidat odată cu intrarea intempestivă a unităților Armatei a 2-a a sârbe în Banat.

Inițiatorul proiectului de independență a fost Constantin de Kayser, un personaj cu influență în mediile civice bănățene și posesor al unei averi consistente, acumulată prin îndelungata activitate de avocat (în materie de drept civil) în districtele Weisskirchen⁴ (Biserica Albă) și Werschetz⁵ (Vârșeț).

Este important de precizat că acest Constantin de Kayser provenea din rândurile elitei celei de a patra comunități etnice, ca mărime, din Banatul întreg (după români, sârbi și maghiari) și a treia din Banatul sudic, de câmpie (după sârbi și maghiari). Per total, populația șvabă însuma 345.787 suflete, conform recensământului de la 1910⁶, ultimul organizat în Imperiul Austro-Ungar. Șvabii erau recunoscuți ca fiind cel mai potent și dinamic grup etnic, atât din punct de vedere economic, cât și din perspectivă civică și culturală; din acest motiv, o parte a acestora a ales să manifeste un spirit pragmatic, lipsit de empatie, în raportarea la marile prefaceri naționale care transfigurau vechiul profil al Europei Centrale și de Sud-Est.

Luând în calcul aceste repere, pentru o bună parte a comunității șvabe preeminența factorului economic – însoțit de cel civilizațional și cultural – a constituit elementul esențial al susținerii soluției de tip *a treia cale*: „nici la sârbi, nici la români”, tinde să devină varianta de acțiune cea mai potrivită pentru viitorul disputatei provincii.

În Banatul de munte (comitatul Caraș), șvabii figurau cu peste 55.000 de suflete⁷; erau omniprezenți în elita industriei miniere, siderurgice și în cea a transportului feroviar (în cea mai mare măsură ingineri, economiști, tehnicieni și muncitori cu înaltă calificare, mecanici de locomotivă).

³ Republica Bănățeană (*subl. D. L.*).

⁴ Bela Crkva; în limba sârbă (*subl. D. L.*).

⁵ Vrșac; în limba sârbă (*subl. D. L.*).

⁶ Jacques Ancel, *Les Frontières roumaines*, Moniteur Officiel et Imprimeries de l'Etat, Bucarest, 1935, p. 59.

⁷ *Ibidem*.

În Banatul de câmpie (comitatele Timiș și Torontal), cei aproximativ 291.000 de șvabi⁸ erau într-o bună măsură, proprietarii unor întinse și bogate ferme agricole, restul populației, urbanizată, activând în comerț, industrie, meșteșuguri, sectorul bancar, servicii publice și învățământ. Domeniul justiției era reprezentat de un corp de magistrați solid, precum și de o întreagă „armată” de avocați, de regulă prosperă din punct de vedere financiar.

Din această perspectivă, orașe precum Timișoara (Temeschwar), Lugoj (Lugosch), Reșița (Reschitz), Biserica Albă (Weisskirchen), Vârșeț (Werschetz), Jimbolia (Hatzfeld) sau Becicherecul Mare (Gross Betschkerek) se prezentau și ca nuclee ale culturii și civilizației germane din Banat. Astfel, pentru Constantin de Kayser și adepții săi, viitoarea „subordonare” a Banatului (în întregime sau, mai grav, divizat) ocârmuirilor cu „apucături balcanice” ale Belgradului sau Bucureștiului devenea „o problemă de supraviețuire incertă într-un viitor nesigur”⁹.

Istoriografia a reținut aspectul notabil al aderării unei părți semnificative a populației șvabe la proiectul național românesc. În fapt, decizia a fost luată abia după ce s-a comunicat linia de demarcație dintre România și Serbia din Banat, la 13 iunie 1919, care a decis că orașul Timișoara – capitala *de facto* a regiunii – va fi atribuit statului român.

Drept urmare, la 10 august 1919, la Timișoara, o adunare a șvabilor bănățeni a votat pentru acceptarea suveranității române, conform opiniei anterior exprimată potrivit căreia, în lipsa unui *Vaterland* proxim (o *Patrie* în apropiere, ca în cazul românilor, sârbilor și ungarilor), loialitatea comunității de expresie germană se va îndrepta către statul care va primi Timișoara în administrare. Etnicii șvabi își exprimau, totodată, speranța că Banatul nu va fi, până la urmă, divizat, astfel ca, întreaga comunitate să se regăsească sub o singură administrație¹⁰.

De cealaltă parte, Constantin de Kayser și colaboratorii apropiați ai acestuia (ii amintim pe avocatul Martin Ackermann și pe ziaristul Rudolf Braudsch) au ales să opteze pentru o soluție radicală, chiar dacă șansele acesteia de a fi pusă serios în discuție erau iluzorii: înființarea unui „stat-tampon” între România și Serbia, numit *Republica Banatia*, gândit ca o garanție a prezervării caracterului multietnic, multiconfesional și cosmopolit al provinciei dintre Mureș, Tisa, Dunăre și Carpați. Mai mult, întrucât părți importante ale comunității șvabe se găseau și la vest de râul Tisa, proiectul a fost extins și la regiunea Bačka, spre orașele Neusatz (Novi Sad/ Újvidék), Zenta (Senta) și Maria Theresiopel (Szabadka/ Subotica).

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 62.

¹⁰ Conform publicistului șvab Lutz Korodi, „dacă nu ar fi intervenit Tratatul de Pace, în mai puțin de 30 de ani șvabii ar fi fost complet maghiarizați”. Titu Georgescu, *România în istoria Europei secolului XX*, București, 1989, p. 70.

La 20 februarie 1919, Rudolf Braudsch publica în ziarul „Süd-Ungarn” din Lugoj articolul *Das Zukunfftige Schicksal des Banates*¹¹ (*Viitoarea soartă a bănăţenilor*). În textul de pe pagina întâi el îşi manifestă opoziţia personală, implicit „a şvabilor”, faţă de preconizata divizare a provinciei, „grânarul fostei Austro-Ungarii”. Insistă, de asemenea, asupra faptului că „Banatul trebuie să rămână indivizibil şi nici o parte să nu poată fi despărţită de corpul său”¹². Sugestia unui Banat unitar – privit ca o entitate în sine, diferită de pretenţiile României şi ale Serbiei privitoare la încorporarea sa – este afirmată implicit.

Constantin de Kayser a amplificat drama divizării iminente a unei provincii „aşa de limpede delimitată de natură şi de Dumnezeu”. „Comitetul pentru un Banat indivizibil”, pe care de Kayser l-a iniţiat în aprilie 1919, a ales să trimită mai multe memorii Conferinţei de Pace; ele s-au amplificat în vara anului 1919, după anunţarea liniei de demarcaţie dintre România şi Serbia.

Organizaţiei i se va alătura, în aprilie 1920, o alta, intitulată „Comitetul alsacienilor, lorenilor, luxemburghezilor şi palatinilor din Banat şi Batschka”¹³. În aceste memorii Constantin de Kayser protestează energic împotriva „crimei” care a dus la tăierea Banatului în două părţi, fără ca ei, şvabii, să fie măcar consultaţi.

În noiembrie şi decembrie 1919, precum şi la 17 ianuarie 1920, suita de plângeri trimise la Paris a fost însoţită de semnăturile a 11.000 de fruntaşi şvabi, membri de vază ai comunităţii, cu precizarea locului de naştere şi al domiciliului¹⁴.

Începând cu luna aprilie a anului 1920, Comitetul înfiinţat de Constantin de Kayser, constatând „decăderea brutală a provinciei sub administraţia română şi jugoslavă”, adresează o serie de petiţii şi la sediul Societăţii Naţiunilor din Geneva.

Iată preambulul documentului din 20 aprilie 1919, intitulat Independenţa Banatului – o problemă europeană¹⁵ şi care poartă semnătura avocaţilor Constantin de Kayser şi Martin J. Akkermann în calitate de „mandatari” ai doleanţelor populaţiei şvabe din Banat:

„Ca reprezentant al şvabilor, care, acum 180 de ani, au emigrat spre Ungaria de Sud, avem onoarea să vă supun atenţiei documentul anexat.

Prin argumente în principal economice, în acord perfect cu poporul nostru muncitor şi atât de greu încercat, vom arăta cum problema Banatului şi a regiunii Batschka¹⁶, al doilea hambar al Europei, ar trebui rezolvată. Nu se poate nega că

¹¹ Articol preluat de ziarul *Dimineaţa*, nr. 4621/ 21. 02. 1919.

¹² *Idem*.

¹³ ANIC, Fond microfilme Elveţia; Societatea Naţiunilor; Secretariatul General, M 023, r. 1, VIII, dos. Nr. 3849.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 7-8.

¹⁶ Bačka; în limba sârbă (*subl. D. L.*).

problema Banatului și a regiunii Batschka nu este o problemă europeană. Acestea sunt și motivele pentru care avem certitudinea că ne veți acorda interesul și ajutorul dumneavoastră prețios”.

Ce spune documentul:

„O problemă a naționalităților nu a existat până acum în Banat.

Nu doar șvabii și maghiarii, dar și românii și sârbii din Banat au un grad de civilizație superior celei din România și Serbia.

Nici Serbia, nici România nu posedă un număr suficient de oameni instruiți pentru a reuși să administreze toate teritoriile încorporate, fără a crea grave nemulțumiri.

Nici Serbia, nici România nu posedă un număr de agronomi și tehnicieni în stare să mențină, măcar aproximativ, producția agricolă și industrială la nivelul ei anterior.

Judecătorii noștri incoruptibili, profesorii noștri cei mai buni, funcționarii noștri respectați și integri, specialiștii noștri de valoare au fost înlocuiți, atât la români, cât și la sârbi, cu aventurieri corupți, fără scrupule, fără educație, cu muncitori și țărani care se chinuie să scrie și să citească.

Actele de opresiune pe care trupele române și sârbe le comit amenință să excludă pentru totdeauna orice colaborare între elementele sârbe și române venite din țările lor și naționalitățile din Banat.

Luând în considerație aceste evenimente, cerem să se formeze un stat neutru – **Republica Banatia** – după sistemul cantonal elvețian (câte unul alocat șvabilor, sârbilor, maghiarilor și românilor) și care va garanta fiecărei naționalități drepturi egale.

Dacă tratatele vor consacra împărțirea Banatului, ele vor sancționa balcanizarea acestei țări, ducând la ruina unui focar de civilizație pe care șvabii sunt mândri să îl considere și opera lor”.

Memoriul a rămas fără răspuns, nefiind „soluționat” de niciun factor de decizie al momentului.

Se cuvin câteva constatări pe marginea acestui demers. Din punctul nostru de vedere, Memoriul aparține numai unei părți a populației șvabe care, din motive subiective, tinde a se considera „de elită” în raport cu celelalte etnii din regiune.

Totodată, proiectul vorbește și în numele altor etnii din Banat (inclusiv română și sârbă), fără ca acestea să fi fost consultate.

Denumirea atribuită viitorului stat-tampon – Republica Banatia – este una „neutră”, dând impresia unui consens multi-etnic.

Modelul elvețian al organizării pe cantoane este luat în calcul pentru a se da de înțeles că nici un grup național nu va fi discriminat, dezavantajat sau subordonat.

În 1921, Constantin de Kayser s-a refugiat la Berna, Elveția, după ce și-a lichidat toate afacerile din Banat, împărțit deja prin tratate internaționale între Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor/ Iugoslavia și România.

A „STATE” PROJECT IN THE EUROPE OF 1919-1920: THE INDEPENDENT BANAT

(Abstract)

In the European context of the years 1919-1920, the solutions proposed or circulated to clarify the status of some regions disputed by the former belligerents became part of an impressive register of problems. From the extremely serious to the almost silly, they headlined the proceedings of the Peace Conference, subsidiary to the agenda of the Territorial Commission.

In what follows, we will refer to an interesting and very little known political project that was submitted for analysis several times – in the form of a Memorandum – both to the decision-making factors in Paris, during 1919, and to the Society Nations, in the spring of 1920: the project of Constantin de Kayser, a lawyer from Banat of German/ Swabian ethnicity: the Republic of Banatia.